

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

9/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2024

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy

maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo‘limi psixologik xizmat boshlig‘i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po‘latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti;

SodiqovaShohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo‘tayeov Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Насретдинова Дилфуза Мухаммадиновна</i> ЖЕНЩИНЫ ТАТАРКИ В КУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ ТУРКЕСТАНА	13-19
<i>Хужаниязов Уктам Ешбаевич</i> ҚОРАҚАЛПОҚ ДАВЛАТ АКАДЕМИК МУСИҚАЛИ ТЕАТРИ МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА	20-25
<i>Saidaxmatov Sharifbek Toshpo'latovich</i> SURXONDARYO VA QASHQADARYO VILOYATLARIDA DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR, AHOLI BANDLIGI VA MIGRATSIYA JARAYONLARI	26-32
<i>Yakubov O'tkir Shermamatovich</i> XX ASRNING UCHINCHI CHORAGIDAGI IQTISODIY, IJTIMOY O'ZGARISHLAR VA ULARNING DEMOGRAFIK JARAYONLARGA TA'SIRI	33-37
<i>Саидбобоева Гулзора Нематжоновна</i> ЎРТА ОСИЁ ЭНЕРГЕТИКАРИНИНГ I СЪЕЗДИ ХУСУСИДА	38-43
<i>Muminov Orifxuja</i> QIZILQUMNING LANDSHAFTI VA TARIXIY GEOLOGIYASI	44-49
<i>Avalova Gulshod Murodullayevna</i> HOJI BEKTOSH VALI – MUTASAVVUF FAYLASUF. HOJI BEKTOSH VALI MAJMUASI: TARIXI VA BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI	50-55
<i>Айтмуратова Жанълсын Жалгасовна, Жамалов Нурлан Юсупович</i> БУЮК АЛЛОМАЛАРИМИЗНИНГ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШ АСОСИЙ ВАЗИФАМИЗ	56-61
<i>Qurbonova Marg'uba</i> TIL SOHASIDAGI O'ZBEKISTON HUKUMATI SIYOSATI, O'ZBEK TILINING DAVLAT TILI SIFATIDAGI NUFUZINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI	62-68
<i>Shoto'rayeva Sitora Xudoyberdi qizi</i> BUXORO XONLIGIDA TOJIDDIN HASANHOJANING TUTGAN O'RNI VA IJTIMOY FAOLIYATI	69-72
<i>Убайдуллаева Моҳисадаф Суннатилла қизи</i> ҚЎҒИРЧОҚ ЎЙИНИНГ ЭНГ ҚАДИМГИ НОМОДДИЙ МАДАНИЙ МЕРОС СИФАТИДА	73-76
<i>Xoliqulov Rustam Sharipovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH SOHASIDAGI AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA-TADBIRLAR	77-82
<i>Fayziyev Farrux Uktamovich</i> IMKONIYATI CHEKLANGAN INSONLAR O'RTASIDA O'TKAZILADIGAN XALQARO SPORT MUSOBAQALARINING RIVOJLANISH TARIXI	83-90
<i>Азаматова Гулмира Байирбековна</i> МЕҲНАТ МИГРАНТЛАРИНИ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ	91-96

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Abduvohidov Behzod</i> ISHBILARMONLIK MUHITINI SHAKLLANTIRISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI O'RNI	97-107
<i>Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич, Холиёров Парда Саъдуллаевич</i> КОРХОНАЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ҲИСОБИНИНГ ИЛМИЙ-МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	108-124
<i>Payazov Murod Maksudovich</i> “O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI” AJDA YO'LOVCHI TASHISH TIZIMINI MODERNIZATSIYALASH DAVR TALABI	125-131
<i>Юнусов Бегенч Мавланбердиевич</i> ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ РИВОЖЛАНИШИНИ БАШОРАТЛАШ, УЛАРНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ	132-143
<i>Qo'chqarov Baxtiyor Hoshimjanovich, Sayitbaev Shermirza Datkamirzaevich</i> KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI AYLANMA VOSITALARINI SHAKLLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	144-151
<i>Мадрахимов Кахрамон Эгамберганиевич</i> МИНТАҚАВИЙ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТНИНГ СТРАТЕГИК УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ	152-161
<i>Palvaniyazov Anvar Amatovich</i> МАМЛАКАТ ИҚТИСОДИЙОТИГА ХОРИЙИY INVESTITSIYALARNI JALB ETISHDA INVESTITSION SIYOSATNING AHAMIYATI	162-165
<i>Raximbayev Akmal Azatboyevich</i> HUDUDLARDA SANOAT AGLOMERATSIYALARINI SHAKLLANTIRISH BO'YICHA ХОРИЙИY TAJRIBALARDAN FOYDALANISH	166-172
<i>Rahmanova Rushana</i> O'ZBEKISTONDA TURIZM RIVOJI VA KADRLAR TAYYORLASHDAGI MUAMMOLAR	173-178
<i>Хайруллоев Шахрам Yunus o'g'li</i> SAMARQAND VILOYATIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA DINAMIKASI	179-186
<i>Qodirov Bahodir Tursunovich</i> “QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI”NING O'ZBEKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIDAGI O'RNI	187-192
<i>Bekjanov Dilmurad Yuldashovich, G'oyibnazarov Muxammad Xamidbekovich</i> LIZING MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISHDA SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINING AHAMIYATI	193-199
<i>Masharipova Durdona</i> RAQAMLI PLATFORMALARNING GLOBAL TASHQI SAVDOGA TA'SIRI: IMKONIYATLAR VA MUAMMOLAR	200-206
<i>Нурмухамедова Барно Исмаиловна, Урунова Гульнара Чарикулиевна</i> ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ИНИЦИАТИВНОГО БЮДЖЕТИРОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	207-213

<i>Xidirova Marg'uba Rustamovna, Zakirov Asilbek Adilovich</i> KORPORATIV BOSHQARUV MEKANIZMLARI ORQALI AKSIYADORLIK JAMIYATINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH	214-218
---	---------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Ismoilov Maxamadixon</i> TALABALARDA FALSAFIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI	219-223
<i>Shaydullayev Normuhammad</i> INSON VA JAMIYAT O'ZARO ALOQALARI: MUVOZANAT VA RIVOJLANISH	224-228
<i>Раджанбоева Хуршида Мақсудовна</i> ШАРОФ РАШИДОВ БАДИИЙ-АДАБИЙ МЕРОСИДАГИ ЭСТЕТИК КЛИШЕНИНГ УНИКАЛ ЎЗИГА ХОСЛИГИ	229-233
<i>Abdullayeva Marhabo Uskinbayevna</i> YUSUF XOS HOJIB "QUTADG'U BILIG" ASARIDA AXLOQ MASALASI.....	234-239
<i>Ризаев Илҳом</i> ТАРТИБ ВА ХАОС: ЎЗ-ЎЗИНИ ТАШКИЛЛАШТИРИШ ҒОЯЛАРИНИНГ ТАРИХИЙ ТАДҚИҚИ	240-247
<i>Niyozova Nilufar</i> OQILONA TURMUSH SHAROITINI YARATISHDA OILANING O'RNI	248-252
<i>Usmonov Farrux</i> FAN ETIKASI TUSHUNCHASINING TIZIMLI TAHLILI	253-258
<i>Mirjavxarova Feruzaxon Usmonjonovna</i> AYOLLARNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING IJTIMOY, IQTISODIY VA MADANIY ASOSLARI: TARIXDAN BUGUNGI KUNGACHA	259-266
<i>Primov Baxriddin Abdiraxmonovich</i> JAMIYAT BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA MA'NAVIY VA G'OYAVIY MEKANIZMLAR	267-272
<i>Raxmankulov Farxod Raximkulovich</i> ISLOHOTLAR JARAYONIDA MULKDORLAR QATLAMINING MILLIY O'ZLIGINI ANGLASHINING O'ZIGA XOS JIHATLARI	273-278
<i>Asatov Sodiq Safarovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARGA PRAGMATIK YONDASHUVLARNING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI	279-284
<i>Yusupova Feruza Zoyirovna</i> AXLOQIY TAFAKKURNING TAKOMILASHUVIDA AXLOQIY IDEALGA BO'LGAN EHTIYOJ	285-290
<i>Aripova Zulfiyaxon Solijonovna</i> SINERGETIKANING FALSAFIY VA IJTIMOY DUNYOQARASHGA TA'SIRI	291-296
<i>Saodatov Alimardon Abduraxmonovich</i> YOSHLARDA TABIAT IFLOSLANISHINI OLDINI OLIH VA UNI ASRAB AVAYLASH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH	297-302

<i>Matluba Abduqodirovna Abdalimova</i> FALSAFIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA ANALITIK VA KRITIK YONDASHUVLAR	303-307
<i>Safarova Tumaris Rustamkulovna</i> KOTIB CHALABIYNING SHARQ ILM-FAN TARAQQIYOTIDA TUTGAN O'RNI	308-312
<i>Tурсунов Мухиддин Болтаевич</i> АФСОНАВИЙ ДУНЁҚАРАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА УНИНГ ИНСОН ТАФАККУРИГА ТАЪСИРИ	313-316
<i>Mamanov Jamoliddin Abduraximovich</i> XRISTIANLIK DININING KELIB CHIQISHI VA G'ARB DAVLATLARIGA TARQALISHI	317-326
10.00.00 - FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Karimova Ozodakhon Avazovna</i> LINGUOPRAGMATIC STUDY OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A SOMATIC COMPONENT IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	327-338
<i>Sayfiddinova Gulnoza</i> MILLIY UYG'ONISH DAVRI QO'QON ADABIY MUHITIDAGI AYRIM TURKUM SHE'RLARNING JANRIY XUSUSIYATLARI	339-344
<i>Abdullayev Ziyodbek Mansurovich</i> O'ZBEK VA NEMIS TILLARI ANTROPONIMIKASIDA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR: KONTRASTIV TAHLIL	345-352
<i>Otaboyeva Mazmuna Rahimovna</i> FE'LNING SEMANTIK VA GRAMMATIK KATEGORIYALARIDAGI DARAJALANISHI: O'ZBEK VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA	353-359
<i>Алиева Эльвина, Темирова Озода</i> ПОВЕЛЕНИЯ И ПОБУДИТЕЛЬНЫЕ ВЫСКАЗЫВАНИЯ СО ЗНАЧЕНИЕМ ЖЕЛАНИЯ В ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ В. Ф. ХОДАСЕВИЧА	360-365
<i>Norqobilov Sanjar Rahmat o'g'li</i> BADIY TARJIMADA LEKSIK-GRAMMATIK TRANSFORMATSIYALAR TADQIQI (JON GRINNING "THE FAULT IN OUR STARS" ROMANINING O'ZBEK TILIGA TARJIMASI MISOLIDA)	366-372
<i>Maxmudova Farangiz Muzaffar qizi</i> SAID AHMAD HAJVIYALARIDA YUKLAMALARNING AHAMIYATI	373-378
<i>Abdumajitov Xurshid Alisher o'g'li</i> MULOQOT VA MADANIYAT SHARHIDAGI SPORT TILI	379-382
<i>Rajabova Karomat Chorshanbi qizi</i> TURKOLOGIYADA SO'ZLASHUV USLUBIGA DOIR IZLANISHLAR	383-389
<i>Abdujalilova Ruxshona Abdug'afforzoda</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA JINOIY LINGVISTIK BIRLIKLARNING SHAKLLANISHIDA STILISTIK VOSITALARNING O'RNI	390-396
<i>Xasanova Kamila Baxtiyorovna</i> STUDYING ETHNOGRAPHIC VOCABULARY IN THE UZBEK LANGUAGE	397-401
<i>Бобаева Шахноза</i> ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ В РЕЧИ	402-407

<i>Рузибаева Азиза Қаҳрамановна</i> АВАЗ ЎТАР ИЖОДИНИНГ ЎЗБЕК ТИЛИГА ТАЪСИРИ	408-413
<i>Umurzakova Aygul Umarovna</i> ARAB TILSHUNOSLIGIDA ZIYORAT TURIZMI TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI VA RIVOJLANISH JARAYONI	414-418
<i>Sobirova Nodirabegim Murodjon qizi, Egamberdiyeva Sarvinoz Esonali qizi</i> STILISTIK FIGURALARNING TARJIMADAGI O'ZIGA XOSLIGI	419-423
<i>Xo'jamberdiyeva Gavhar Ilhom qizi</i> INGLIZ TILIDA "CHILD" KONSEPTINI AKS ETTIRUVCHI NOMINATSIYALAR	424-427
<i>Мирзаева Феруза Самижоновна</i> ЎЗБЕК ХАЛҚ МАҚОЛЛАРИДА АНТРОПОНИМЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ	428-433
<i>Badalbayeva Maloxat Yulchiyevna</i> TRANSLATION FEATURES OF EMERGENCY TERMS IN ENGLISH AND UZBEK: A COMPARATIVE ANALYSIS	434-438
<i>Berdimurotova Sevara Maxmudovna</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR SOHASIDAGI O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI NEOLOGIZMLARNING YASALISH USULLARI VA QO'LLANILISH XUSUSIYATLARI	439-444
<i>Po'latova Sarvinoz Botir qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ZIDDIYATLI KOMMUNIKATSIYANING LIGVISTIK EKSPERTIZASI	445-449
<i>Aripova Saodat Taxirovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI NIKOYALAR TARJIMASINING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI	450-453
<i>Azamatova Gulnoza</i> THE GRAMMATICAL CATEGORY OF NUMBER IN THE GERMAN LANGUAGE	454-458
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Мухитдинова Фирюза</i> КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ	459-465
<i>Имомниязов Дониюрбек Вахтийор о'ғ'ли</i> MULKNI BEGONALASHTIRISH SHARTNOMALARIGA OID KONSEPTUAL YONDASHUVLAR	466-470
<i>Ёкубов Шухратжон Восиджон угли</i> ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК АВТОР И ИЗОБРЕТАТЕЛЬ: АНАЛИЗ ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ПРОИЗВЕДЕНИЙ И ИЗОБРЕТЕНИЙ, СОЗДАННЫХ ИИ, В РАМКАХ АВТОРСКОГО ПРАВА И ПАТЕНТНОГО ПРАВА	471-477
<i>Худайбердиева Мафтуна Зафар кизи</i> ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВА ДЕТЕЙ НА БЕСПЛАТНОЕ И КАЧЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ	478-483
<i>Begimov Rufat Musurmonovich</i> KONSTITUTSIYA – HUQUQ VA ERKINLIKLARIMIZ KAFOLATI	484-488
<i>Миножиддинов Абдурасул Баходирович</i> АЛИМЕНТ МАЖБУРИЯТЛАРНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ	489-494

<i>Иброҳимов Азимжон Абдумумин угли</i> “ЎЗБЕКИСТОН ФУҚАРОЛИК ҚОНУНЧИЛИГИДА КОРПОРАТИВ МУНОСАБАТЛАРГА ОИД ҚОИДАЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВ”	495-500
<i>Koryog'diyev Bobur Umidjon o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI FUQAROLIK KODEKSINING YANGI TAHRIRI LOYIHASI BIRINCHI BO'LIM 6-BOVIDAGI KONSEPTUAL MASALALAR TAHLILI	501-507
<i>Ғайбуллаев Соҳибжон Ғайбуллаевич</i> ИЖАРА ШАРТНОМАСИГА ОИД ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БЎЙИЧА АЙРИМ ЁНДАШУВЛАР	508-514
<i>Саидов Бобур Баҳромжонович</i> ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЗАЩИТЫ ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ В ВЕБ-РАЗРАБОТКАХ	515-524
<i>Асадов Шаҳриддин Фаҳриддинович</i> РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА МАСЛАҲАТ ХИЗМАТЛАРИ КЎРСАТИШНИ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ	525-529
<i>Ганиев Нихолбек Валиевич</i> НОТИЖОРАТ КОРПОРАТИВ ТАШКИЛОТЛАР	530-536
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Ortiqova Nargiza Akramovna</i> O'QUVCHILARDA TARBIYAVIY QADRIYATLAR MANBALARI VOSITASIDA UZLUKSIZ MA'NAVIY TARBIYANI OSHIRISHGA QARATILGAN SAMARALI PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR	537-541
<i>Jamalova Nargiza Ulug'bek qizi</i> PEDAGOGIKA VA GUMANITAR FANLARINING JAMIYATDA TA'LIMNING O'ZGARISHI VA RIVOJLANISHIDA TUTGAN O'RNI	542-547
<i>Norboyev Nabijon Narziqulovich</i> SHAHMAT O'YININING SHAXS INTELEKTUAL SIFATLARINI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIRI	548-553
<i>Batirov Behzod Baratovich</i> FIZIKA TA'LIM MAZMUNINI TABAQALASHTIRISHNING O'ZIGA XOSLIGI	554-559
<i>Razzoqova Mahliyo Qosimjonovna</i> GENDER METODINING NAZARIY ASOSLARI	560-564
<i>Xalilov Lenar Shevketovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIGA INNOVATSION O'QITISH USULLARINING SAMARADORLIGI VA PEDAGOGIK SHAROITLARI	565-569
<i>Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich</i> MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR JISMONIY TARBIYASINING PEDAGOGIK SHARTLARI	570-575
<i>Ernazarov G'olibjon Ne'matovich</i> JISMONIY YUKLAMADAN CHARCHASH VA QAYTARILISH DAVRLARINING FIZIOLOGIYASI	576-580
<i>Xudaykulova Dilbarxon Zokirovna, Erkinova Dilshoda Sherali qizi</i> BOLALARDA TADQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLANTIRISHGA QARATILGAN PEDAGOGIK JARAYONNING ASOSIY XUSUSIYATLARI	581-586

<i>Eshdavlatov Abdullo Boybo'ri o'g'li, Uralov Sardor Abdulla o'g'li</i> TALABALARNING VOLEYBOL MASHG'ULOTLARIDA TEXNIK TAYYORGARLIGI	587-593
<i>Maxmudov Qudratbek Shavkat o'g'li</i> INGLIZ TILINI O'QITISHDA TALABALARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI TIL ELEMENTLARI ORQALI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	594-607
<i>Mirzaeva Kamola Uralovna</i> THE ROLE OF THE FAMILY INSTITUTE IN EDUCATING A PROFESSIONAL GENERATION	608-612
<i>Tursunboyeva Mukhlisa Anvar kizi</i> BILINGUALISM AS A PROMISING FORM IN CHILDREN'S EDUCATION	613-619
<i>Ҳақназарова Нилуфар Қуранбоевна</i> ТАЪЛИМ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ ШАРОИТИДА ПЕДАГОГ КАДРЛАР МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ТИЗИМИНИ СТРУКТУРАВИЙ-ФУНКЦИОНАЛ ТАЪМИНОТИ	620-625
<i>Sheraliyeva Shahnoza Usmanovna</i> INGLIZ TILIDA TALABALAR YOZISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA TURLI YOZMA MATN NAMUNALARINI TAHLIL QILISHGA QARATILGAN MASHQLARNING AHAMIYATI	626-633
<i>Джанабаева Адина</i> ВОЗМОЖНОСТИ ЦИКЛА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ФОРМИРОВАНИИ МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА	634-641
<i>Xoliqnazarov Azamat Begaliyevich</i> TALABALARNING JISMONIY TARBIYA MASHG'ULOTLARIDA KUCH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH	642-646
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> QASHQADARYO VILOYATIDA PEDAGOGIKA FANINING RIVOJLANISHIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNI	647-651
<i>Садиев Валижон</i> СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ РАЗВИТИЯ ПАТРИОТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ	652-657
<i>Pulatova Muhabbat Egamberdievna</i> UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH JARAYONIDA O'QITUVCHILARDA INNOVATSION KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH STRATEGIYASI	658-663

Received: 10 November 2024
Accepted: 15 November 2024
Published: 25 November 2024

Article / Original Paper

THE UNIQUE IDENTITY OF THE AESTHETIC CLICHÉ IN THE ARTISTIC AND LITERARY HERITAGE OF SHAROF RASHIDOV

Rajapboeva Khurshida Maksudovna,

Andijan State Medical Institute

Independent researcher of the Department of Social Humanities

Abstract. This article examines the prism of aesthetic clichés in the works of Sharof Rashidov, in particular, provides an analysis of the illumination of high aesthetic taste, deep philosophical world and continuous mood.

Key words: Sharof Rashidov, aesthetics, aesthetic cliché, beauty, sophistication, philosophical world.

ШАРОФ РАШИДОВ БАДИЙ-АДАБИЙ МЕРОСИДАГИ ЭСТЕТИК КЛИШЕНИНГ УНИКАЛ ЎЗИГА ХОСЛИГИ

Раджапбоева Хуршида Мақсудовна,

Андижон давлат тиббиёт институти

Ижтимоий гуманитар фанлар кафедраси мустақил изланувчиси

Аннотация. Ушбу мақолада Шароф Рашидов асарларида эстетик клишелар призмасига мурожаат қилиниб, хусусан, юқори эстетик дид, чуқур фалсафий оламни англаш, давомий кайфиятни ёритилганлиги тўғрисида таҳлиллар берилган.

Калит сўзлар: Шароф Рашидов, эстетика, эстетик клише, гўзаллик, нафосат, фалсафий олам.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI9Y2024N32>

Кириш. Тарихий ривожланиш натижасида эстетик кечинмалар эстетик онгнинг турли хил ижтимоий жабҳаларини шакллантиради. Эстетик қадриятлар ва уларга баҳо берувчи эстетик дид ҳақида тушунчалар ва бадий ижоднинг мустақил концепциялари шаклланади (халқ ижоди, адабиёт, санъат, архитектура, дизайн, расм ва кино санъати ва х.к.). Инсониятнинг маънавий ва амалий фаолияти шаклида – эстетик идеал шаклланди, у ўз навбатида бадий ижод, жамият, инсон ва табиатнинг гуманистик моҳиятини белгилаб беради. Буларнинг барчаси уни, эстетик онгнинг мураккаб компоненти эканлигидан далолат беради. Инсон умрини нафосатсиз тасаввур этиб бўлмайди. Тонг отиш пайтидаги тиниқ сокинликдан иборат фэйзли бир манзара, баҳор табиатининг ўзига хос латофати-ю фарзанд чеҳрасидаги пок табассумдан тортиб то мумтоз эшитилаётган ёқимли мусиқа инсон қалбини тўлқинлантиради, унга завқ бахш этади.

Шароф Рашидовнинг “Кашмир қўшиғи”да берган клише образлари, осмонўпар тоғларнинг жамоли, гулзор ва боғларнинг, кўм-кўк водийнинг дилга ором ва ҳаяжон

бахш этадиган латофати ва нақадар гўзал манзаралари, китобхонда севинч ва ҳаяжон эстетик ҳиссиётлар кўламини кенгайтиради.

Адабиётлар таҳлили ва методология. Ш.Рашидов бадиий меросида клише хусусида гап кетганда, Л.А.Зеленов ва Г.И.Куликовларнинг концепцияси концептуал аҳамиятга эгадир. Уларнинг фикрига кўра: «...«Эстетик фаолият тизимида 12 компонент ёки структурали тугунларни ажратиш мумкин, ва улар қуйидаги тушунчаларда акс этади: 1) эстетик объект – бу туғма табиий эстетик аҳамиятга эга воқеа-ҳодисалардир; 2) эстетик субъект – бу маънавий эстетик фаолиятни амалга оширишга қодир ва эҳтиёжманд инсон; 3) эстетик субъективизация жараёни – бу билиш шаклидаги, эстетик объектни баҳолай олиш шаклидаги ва маънавий эстетик ижод шаклидаги фаолият; 4) эстетик субъективизация маҳсули – бу эстетик онг шаклидаги маънавий эстетик фаолият натижалари умумий йиғиндиси; 5) ижодкор – бу эстетик субъект, у эстетик онгни эстетик асарларда гавдалантира олиш қобилияти ва эҳтиёжга эга; 6) эстетик объективация воситалари – бу эстетик онгни гавдалантириш мақсадида фойдаланиладиган табиий ва сунъий материал, қурол-аслаҳа ва тузилмалар; 7) эстетик объективация жараёни – бу эстетик онгни гавдалантиришдаги ижодкорнинг моддий эстетик фаолияти; 8) эстетик объективация маҳсули – бу ижодкор объектив фаолиятининг эстетик асарлар шаклидаги натижалари умумий йиғиндиси; 9) иккиламчи эстетик объект – бу жамият идроки кўламига киритилган эстетик асарлар; 10) иккиламчи эстетик субъект – бу ижодкорлар фаолияти маҳсулини идрок этиш, баҳо бериш қобилиятига эга жамият ва унинг аъзолари йиғиндиси; 11) иккиламчи эстетик субъективизация – бу эстетик асарларни ўзлаштиришга қаратилган маънавий-амалий эстетик фаолият; 12) иккиламчи эстетик субъективизация маҳсули – бу жамият томонидан ўзлаштиришга қаратилган эстетик асарларни мажмуаси»[1, 30-31]

Ҳар бир нарса инсоннинг маълум ижтимоий, миллий ва умумбашарий мақсад ва идеаллари нуқтаи назаридан баҳоланганида унинг эстетик фазилати намоён бўлади. Масалан, бирор гўзал манзарани кўрган рассом маълум эстетик идеалга суянгани учун ўша манзарани полотнода акс эттириш ва уни кишилар олдида намойиш қилиш иштиёқида бўлади. Агар шу манзарани акс эттиришнинг инсоният учун аҳамияти бўлмаганда, рассом учун ҳам унинг қиммати бўлмас эди. Чунки умуман одамзод табиати, айниқса, унинг эстетик кечинмалар оламининг ўзига хос хусусиятларидан бири шундан иборатки, киши бирор нарсдан қувонса, эстетик таъсирланса, шу кечинмаларини бировга етказиш, ўртоқлашиш, ана шу кайфиятнинг ўзгаларда ҳам такрорланишига иштиёқ сезади. Бу эса эстетик кечинманинг нақадар порлоқ, буюк ва олижаноб кечинма эканлигидан дарак беради. Кишининг барча олижаноб фазилати эса жамиятда ташкил топади, жамият учун хизмат қилади.

Ҳаёт гўзаллигини ҳис этиш, ундан завқ ола билиш керак. Гап бирор нарсанинг, предмет ёки ҳодисанинг кўпчиликка турлича таъсир этишида эмас, балки ана шу нарса ва ҳодисаларнинг турлича эстетик идрок этилишидадир. Шунга кўра, бир замонда кишиларга гўзал туюлган нарса бошқа шароитда, бошқа кишиларга ўзгача туюлади. Демак, ҳаётдаги объектив гўзалликни кўриш, билиш учун инсон маълум даражада инсоният тараққиёти тўплаган ижтимоий билимни ўзлаштириши керак.

Ана шу жараёнда майдонга эстетик акс эттиришда мураккаблик туғдирадиган клише эффекти келади. Инсон предмет ёки воқеликни эстетик диди билан акс эттирар

экан албатта ундан аввалги ижод намуналарига мурожаат қилади, ва шу ҳодиса унга асардаги ўзига хослик, оригиналликни англаб етишга, илғашга тўсиқ бўлиб қолиши мумкин.

Муҳокама. Клише эффекти аслида нима? Нима сабабдан биз, бировни кўрганимизда, “Сизни кўрганимдан хурсандман”, деймиз? Аслида, биз ҳақиқатдан у инсонни кўрганимиздан хурсандмизку.

Умумий баналлик ва максимал рационаллик кесишган чегарада клише нафақат эстетик категория, балки, этиканинг доирасига ҳам кириб кетади. Бирон нарсани клише деб аташ – бу нафақат эстетик тафаккур юритиш, балки, ахлоқ ҳукмини ҳам амалга оширишдир.

Французча cliché сўзи бизга нашриётдан кириб келган, аввалида у нашрларни қайта ишлаб чиқариш учун мўлжалланган металл ёки дарахтдан кесилган пластина маъносини англатган, кейинчалик эса, у, техникадан эстетикага кўчиб, салбий маънога эга, ўзининг оригиналликни йўқотган тасаввур ёки образ маъносига эга бўлди. Биз бадиий асарда клишега дуч келар эканмиз, унга диққатни қаратмаймиз ва уни оддий клише сифатида қабул қиламиз, бу сохта “таниш” орқали биз унинг асл маъно ва мазмунини англагандек бўламиз гўё. Шунга қарамасдан, клишени “оддий клише” сифатида идрок этиш, унинг кейинчалик анализига салбий таъсир кўрсатади. Штамп, клише ва баналлик нафақат бир-бирига жуда яқин тушунчалардир, балки, улар гўзаллик тушунчаси каби жуда хиралашган.

Бугунги кундаги санъат, адабиёт, кинематографиядаги эстетик клишелар, инсонни, жанрларнинг аниқ схемасига туширишга қаратилган. Замоनावий санъат асарини кузатар эканмиз айнан шундай типик сюжетлар гувоҳи бўламиз. Ҳар қандай янги яратилган адабиёт ҳам аввал “клише”га солинади, чунки унинг айнан муваффақияти уни яратган ижодкорнинг моддий манфаати билан боғлиқ. Янги фильм яратилар экан, унинг сценарийси аввало томошабиннинг қизиқиш қутбига мослаштирилади. Типик сюжетдан доимо типиклик кутилади, оригиналликдан эса оригиналлик. Аммо, ҳар бир ижодкорнинг юксак орзуси доимо одамлар қалбидан ўчмас жой олган персонажни яратиш бўлиб қолади.

Ш.Рашидов ижодидаги эстетик тамойилларда шу келтириб ўтилган клишеларни биз ўзгача форматда кўрамиз. Улар аслида анъанавий, белгиланган сюжет кўринишида бўлса-да, ўзининг оригинал нафасини уфуриб туради. Бу ҳаётни ижодий асарлар мерос қилиб олмаган, аксинча, улар бизга маълум бир вазият ва воқеликка қандай реакция қилишни ўргатади. Биз, муҳаббат, рашк, инсонийлик, эзгулик, ваҳшийлик қандай кўринишда эканлигига ўрганганмиз, чунки улар маълум клишелар асосида бизнинг онгимизга сингдирилган. Шу белгиланган клишеларни чуқур билиб олсакгина биз, клишелар қаторидан оригинал ижод маҳсулини ажратиш оламиз. Даврлар, йиллар ўтган сайин одамзоднинг кўзи ўрганган клишелар ҳам эскириб боради. Ва табиийки ижод маҳсулининг эстетик қиймати ҳам пасайиб кетади. Шундай бешафқат вақт гирдобига тушиб кетган ижодкорларнинг кўпини биз бугун эсламаймиз ҳам. Аммо, қаҳрамонимизнинг эстетик тафаккури замонасидан анча илгарилаб кетганини, унинг образларидаги келтирилган эстетик клишелар бугунги кунда ҳам ўз қийматини, ўзига хослигини йўқотмаганини кўришимиз мумкин. Светлана Бойм сўзи билан айтганда, ҳар

қандай миллий ва тарихий баналлик ўзининг оригиналликка эга бўлиши мумкин, худди шундай ҳаёт прозаси ҳам ўзининг шеърятига эгадир[2,35].

Замонавий оммавий маданият адаптивлик ва универсалликка интилади, қайта ишлаб чиқариш даврида у, ноилож клише рельсларидан юришга мажбур. Агарда ижодий асарнинг эстетик жабҳаларини ўчмас клишелар билан муҳрлаш истаги бўлса, ушбу поезд вагонларига янги таркиб улаш кифоя бўлади. Шунда клише ҳам у қадар шаблон кўринишда бўлмайди ва сюжет ишлашни бошлайди. Токи ҳаётда одамзоднинг “бахт”, “муҳаббат”, “эзгулик” ва х.к.лар каби сентиментал категорияларга эҳтиёжи бор экан, биз ноилож баналлик билан юзлашамиз. Аммо, айнан ана шу баналликни қай тарзда оммага тақдим этиш, ҳар бир ижодкорнинг эстетик тафаккурига боғлиқ бўлади.

Шуни қайд этиш керакки, умуман оламни билиш жараёни, хусусан эстетик идрок этиш ҳиссиёт ва ақлнинг ўзаро диалектик бирлигига асосланади. Ақлни тўлдирган нарса қалбни бўм-бўш ва бефарқ қолдирмайди. Қалбни ҳаяжонга келтирган ҳодисалар кишининг тафаккур доирасини ҳам кенгайтириб боради. Ш.Рашидов ижодида ана шундай умумий гўзаллик категорияси призмасида ўзига хос равишда маънавий гўзаллик улашишни кўриш мумкин.

Тўғри, масалан “Кашмир қўшиғи”ни олсак, юксак ҳислар, гўзаллик, муҳаббат, ёвузлик абстракт тушунчалар кўринишида келтирилган. Айтишимиз мумкин, фантастик воқелик ҳақиқий ва етук эстетик кечинмалар, ҳаяжонлар туғдирмаслиги мумкин. Лекин Ш.Рашидов қўллаган бадий эстетик усуллар, унсурлар содир бўлган эстетик кечинманинг кучи ва даражасига бевосита объектни идрок этиб олиндиган таассуротдан анча фарқ қилган ҳолда таъсир этган. Бу ҳол инсон руҳий “мувозанати”нинг қанчалик ўзгарувчанлигини, эстетик завқнинг сифат ва характериға ижодкорнинг маҳорати қанчалик таъсир қилиши мумкинлигини кўрсатади. Шубҳасиз, Ш.Рашидов келтирган ҳаётнинг бевосита манзараси унинг клишеси бўлган айрим сўз-тушунчалардан кўра ранг-баранг, унинг инсонга таъсир этиш даражаси ҳам юксакдир.

Табиат ва жамиятдаги турли-туман нарсаларға инсон эстетик муносабатда бўлар экан, ҳеч қачон уларға бефарқ қарамайди. Инсон воқеликни эстетик идрок этиш пайтида ҳис-туйғуларға бурканмаса, кулмаса, изтироб чекмаса, қувонмаса, ачинмаса, бирон маънавий лаззат топмаса- бундай муносабат эстетик муносабат эмас[3, 89].

Натижалар. Ш.Рашидов ижоди маҳсулида эстетик кечинмалар кўп қиррали, инсоннинг жуда кўп фазилат, хусусият ва сезгиларининг уйғунлиги ва бирлиги асосида содир бўлади. Эстетик кечинманинг ўзига хос хусусиятларидан бири инсон бирор нарса ва ҳодисаларға эстетик муносабатда бўлиб, уни кузатиш, ўрганиш ва мушоҳада қилиш жараёнида кузатиш ва шахсий руҳий-ҳиссий фаоллик кайфияти биринчи ўринга чиқади. Шароф Рашидовнинг Ҳиндистонга қилган ташрифи, ва буюк ўлканинг жозибадор, ранг-баранг турланувчи табиати, кескин, баъзида мўтадил иқлими, чуқур фалсафий мушоҳадага суянган афсона ва халқ оғзаки ижоди намуналари, бу эртаксимон жозибадорлик билан йўғрилган гўшалари унинг эмоционал фаоллик кайфиятиға бурканишға ва эстетик кечинма палласини бошидан кечирганини кўрсатган. Бу ҳиссий кўтаринлик “Кашмир қўшиғи” асарини яратилишиға замин яратган. Асарда адибнинг эстетик кечинмалари хусусияти унинг мураккаб ва турланувчанлиги, ўз тизими доирасида зиддиятли бирликни ташкил этишида намоён бўлади. Қувонч ва қайғу, нафрат ва муҳаббатларнинг эстетик моҳияти вақт ва маконға қараб турлича намоён

бўлади. Табиат образлари орқали инсониятнинг азалий қадриятлари, эстетиканинг муайян тамойиллари уфуриб кетади. Эстетик кечинма, гарчи инсоннинг табиий сезгилари асосида содир бўлса-да, бу кечинма бевосита сезгилар устида бунёд этилган, табиий сезгиларнинг “инсонлаштирилган” кўринишидир. Масалан, санъат асарлари асосида пайдо бўладиган қўрқув, қувонч, бахтиёрлик, севги сингари туйғулар ҳаётдаги қўрқув, қувонч, бахтиёрлик ва севгидан фарқ қилади. Эстетик мазмун касб этган ҳис-туйғулар мураккаб кечинмалар сифатида чуқур таъсир қилиш хусусиятига эга бўлади.

Ана шу маънода Ш.Рашидов асарларидаги эстетик кечинмалар замирида инсоний меъёр ва ахлоқий юк катта аҳамият эгаллайди. Кашмир қўшиғининг клишеси ҳам бу эмоционал фаоллик, маънавий-руҳий кайфият инсон тасавури ва фантазиясини ҳаракатга келтиришдир. Ҳаракатга келган тасаввур эса инсонни ижтимоий, маънавий қадриятлар оламига етаклайди. Ҳодисани эстетик идрок этган ҳолда унинг ижтимоий, тарихий, миллий ва инсоний аҳамияти идрок этилади. Бу нарса эстетик кечинманинг ўз моҳияти билан тарихий ва ижтимоий ҳодиса эканлигидан далолат беради.

Ижодкоримиз асарларидаги нарса ва ҳодисаларнинг шакл ва шамойили кишига эстетик таъсир этади, бу шакл ва шамойилларнинг кўркамлиги, уйғунлиги, мақсадга мувофиқлиги, таъсирчанлиги ва келишганлиги фикримиз далилидир. Шу ўринда асарларнинг уйғунлик, ритм, уйғунлик, мутаносиблик, яхлитлик эстетик шаклнинг дастлабки кўриниши сифатида кишида эстетик кечинма уйғотиш манбаи ҳисобланишини таъкидламай илож йўқ.

Хулоса. Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, адабиёт ва санъатда ҳар қандай улуг ғоя ҳам ўзининг муносиб, мутаносиб шаклий ифодасини, таъсирчанлигини топгандагина ўқувчи ва томошабинда ҳақиқий эстетик кечинма уйғотади. Акс ҳолда бадиий асар нурсиз ва маъносиз туюлади. Шароф Рашидов асарларида ана шу эстетик клишелар призмасига назар солсак, юқори эстетик дид, чуқур фалсафий оламни англаш, давомий кайфиятни кўришимиз мумкин.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Л.А.Зеленов, Г.И.Куликов. Методологические проблемы эстетики. Москва. «Высшая школа», 1982, 30-31 стр
2. Светлана Бойм. Общие места. Мифология повседневной жизни. Новое литературное обозрение. Москва. 2023 год.
3. Sharof Rashidov. Kashmir qo'shig'i. – T.: Niso poligraf, 2020. – B. 18.
4. O'roqova O.J. Sharq romantizmining estetikasi: vorisiylik. – T.: GRAND KONDOR PRINT, 2024. 185 b.
5. Болтабоев Ҳ. Адабий-эстетик тафаккур тарихи. 2-жилд. Ўрта асрлар Уйғониш даври (IV-VII) . / Ҳ. Болтабоев, М. Маҳмудов. – Т.: «MUMTOZ SO'Z», 2016. – 419.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/9 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).